

PROFESYONEL TÜRK KADIN DENİZCİLERİNİN KISA TARİHSEL SÜRECİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

SELÇUK NAS⁽¹⁾

ÖZ

Erkek hâkimiyetinin son kalelerinden biri olarak görülen denizcilik mesleği, son yirmi yıldır Türk kadınlarının var olma mücadelesini vermeye başladığı bir meslek haline gelmiştir. Araştırmanın amacı; Türk kadınlarının denizcilik eğitim kurumlarına kabul edilmelerinden, günümüzde ulaştıkları mesleki kariyerlerine kadar olan süreci verileriyle ortaya koymaktır. Bunun amaçla, Türk kadınlarının denizcilik eğitim kurumlarına öğrenci olarak kabul edilme süreçleri ile ilgili Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi Rehberlerinde belirtilen veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Daha sonra Türkiye’de lisans ve ön lisans düzeyinde denizcilik eğitimi veren üniversitelerin arşivlerindeki kadın mezunlarına ve öğrencilerine ait profil verilerini toplanmak için iletişime geçilmiştir. Elde edilen verileri sorgulamak amacıyla üniversite temsilcileri ve ilk kadın denizcilerle görüşmeler yapılmıştır. Sonuç olarak, kadın denizci adaylarının denizcilik eğitim kurumlarındaki oranı, bu kurumların toplam öğrenci kontenjanının %5’i olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca eğitim kurumlarındaki kontenjanların arttırılmış olmasına rağmen bu oran korunmuştur. Öte yandan, eğitim kurumlarındaki bu oran korunurken, gemilerde çalışan kadın denizcilerin çok azı denizcilik mesleğinin üst düzey yeterliklerine ulaşabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Denizcilik, gemiadamı, denizci kadın, denizcilik eğitimi, gemi örgüt yapısı, yeterlik

JEL Kodları: J21, L92, I23

A STUDY ON SHORT HISTORICAL PROCESS OF PROFESSIONAL TURKISH WOMEN SEAFARERS ABSTRACT

Since the last twenty years, Turkish women have begun to struggle for their existence in maritime profession which was seen as one of the last bastions of male dominance. The purpose of the study is to reveal the process from the admission of Turkish women to

1 Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, snas@deu.edu.tr

the maritime education and training (MET) institutions to the professional careers they have reached today with obtained data. Therefore, data related to the Turkish women admission processes as a student to the MET institutions stated in the Guides of The Student Selection and Placement System were gathered and analyzed. Later, universities providing MET in graduate and undergraduate level in Turkey were contacted to collect profile data of women alumni and students from their archives. To examine the data obtained, interviews were made with representatives of universities and the first women seafarers. As a result, it has been found that, ratio of woman seafarer candidates in MET institutions is 5% of total student quota these institutions. Besides, although the quotas in MET institutions have been increased, this ratio has been retained by the time of progress. On the other hand, while this ratio was being retained in MET institute, very few woman seafarers who works on board ship, have been able to reach the senior level of maritime profession.

Key words: Maritime, seafarers, woman seafarers, maritime education, ship organization structure, competency

JEL Codes: J21, L92, I23

1. Giriş

Son yirmi yıla kadar denizcilik mesleği geleneksel olarak erkeklerin hâkimiyetinde olan bir meslek olarak tanımlanmaktaydı (Kitada, 2013). Denizcilik mesleğini yürüten erkekler bu mesleğin erkeklerin kontrolünde olduğunu düşünerek kadınların mesleğe girmesine izin vermiyorlardı (Popescu ve Varsami, 2010). Ayrıca bu mesleğin şartları gereği denizcinin güçlü ve kuvvetli olması gerektiği öne sürülerek kadınların bu mesleği yapamayacağına inanılmaktaydı (Guo ve Liang, 2012). Aslında kadının denizde olması toplum kültürü ile de çatışmaktaydı (Dragomir ve Surugiu, 2013). Kadına verilen görev, genellikle evinde, çocuklarına bakmaktı (Magramo ve Eler, 2012). Denizcilik eğitimi veren kurumlar, hatta üniversiteler bile kadın öğrenci kabul etmiyordu (Brickman, 2008). Bu durum 20. yüzyılın sonuna doğru değişmeye başladı.

Kadınların denizcilik endüstrisine dahil edilmesi ile ilgili ilk çalışmaların 1989 yılında başladığı bilinmektedir. Dünya Denizcilik Örgütü (International Maritime Organisation, IMO), kadınların denizcilik endüstrisine entegrasyonu stratejisini 1988'de ortaya koymuş ve 1989'da IMO Kadın Geliştirme Programı (Women Development Programme, WED) başlamıştır. Bu program kadınların mesleğe girişte eşit haklara sahip olmasına odaklanmıştır. Bu programın amaçları aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Popescu ve Varsami, 2010):

- Kadınları temel denizcilik aktivitelerine dahil etmek,
- Kadınların denizcilik eğitimi ve teknoloji sektörlerine girişlerini artırmak,
- Denizcilik sektöründeki üst düzey yönetici kademesindeki kadın oranını artırmak,
- Kadınların ekonomik özgüvenini geliştirmek.

Kadının denizcilik mesleğine girişini sağlayan programlar ve faaliyetler kadının denize ilgisinin oluşmasında başarılı olmuştur. Kadın denizciler ile ilgili araştırmalar yapan Kitada (2013), kadınların bu süreçte denize karşı ilgisinin arttığını, bunun da iki ana faktöre dayandığı belirtilmektedir. Bunlardan ilki, Baltık ve Uluslararası Denizcilik Konseyi (Baltic and International Maritime Council, BIMCO) ile Dünya Denizcilik Federasyonu (International Shipping Federation, ISF) tarafından hazırlanan raporda belirtilen ve denizcilik sektörünün son yirmi yıldan beri sıkıntısını çektiği nitelikli insan gücü açığıdır (BIMCO-ISF, 1995). İkinci ise, deniz iş gücü piyasasındaki stratejik tanıtım ve kampanyalardır. Bu kampanyaları başında IMO tarafından 2008 yılında organize edilen Haydi Denize (Go to Sea) kampanyası gelmektedir.

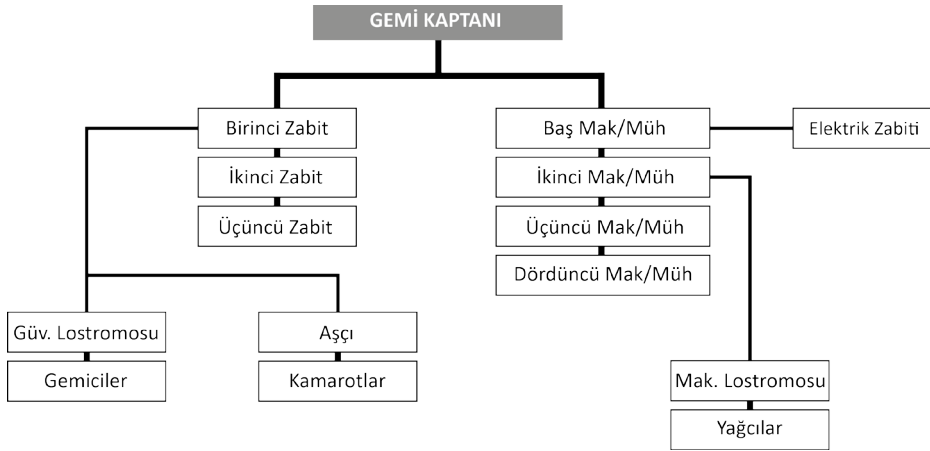
Kadınların denizcilik mesleğine karşı olan ilgisini tetikleyen ve yukarıda ifade edilen faktörlerin dışında daha başka faktörlerin de etkili olduğu düşünülmektedir. Bunların başında; günümüz teknolojilerinin de yardımıyla gemideki çalışma şartlarının daha az

insan gücüne ihtiyaç duyulan bir ortam yaratması (Mack, 2010) ve gemilerin kadınların da kolaylıkla çalışabileceği altyapıya sahip olması gelmektedir (Bal ve Arslan, 2011). Ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour Organization, ILO) Denizcilik Çalışma Sözleşmesi (Maritime Labour Convention, MLC) ile gemilerdeki yaşam koşullarının daha rahat ve konforlu hale gelmeye başlaması da önemli bir etkidir. Kazanılan ücretin tatmin edici düzeyde olması (Yalçın, 2013), denizcilik mesleğinin çekici, maceralı, tehlikeli ve riskli bir meslek olmasının erkekler gibi kadınları da motive ettiği değerlendirilmektedir (Walker, Gleaves ve Peart, 2003). Erkek kadın eşitliğini savunan akımların yanında, denizcilik alanında da MLC uluslararası sözleşmesi ile gemi çalışanları arasında cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmaya çalışılmasının önemli olduğu belirtilebilir (ILO, 2006).

Kadınların profesyonel olarak denize ilgisinin başladığı 1990'lı yıllardan itibaren bazı erkek meslektaşlarının dirençleri ile karşılaştığı hatta bazıları tarafından da kabullenilmediği görülmüştür (Guo ve Liang, 2012). Kadına karşı olan direnç ve kabullenmemenin günümüzde de halen devam ettiği bilinmektedir. Fakat bu dirençler gemi filolarına yeni katılan ve birlikte okul arkadaşlığı yapmış olan genç denizci jenerasyonlar ile azalmaya başlamıştır. Bu süreç içerisinde kadının denizdeki yerinin önceleri erkek hâkimiyetindeki diğer sektörlerde olduğu gibi olağan bir duruma dönüşeceği şimdiden söylenebilir. Fakat 1995 yılından beri Türk kadınının yaşadığı denizcilik mesleğinde var olma mücadelesinin bilinmesi, bu yıldan itibaren nereye gelindiğinin ortaya konması ve bu süreçteki ilklerin hakkının teslim edilmesi gerekmektedir. Esasen çok az tanınan, devamlı olarak uzaklarda ve mahrumiyet şartları altında yapılan bu mesleğin iyi anlaşılması gerekmektedir. Türk kadınlarının yeni girmeye başladıkları denizcilik mesleği, meşakkatli, zor (Gürdeniz, 1999), kural, örf ve adetleri olan (Nas, 2005), gemi üzerinde icra edilen ve dünyanın en eski mesleklerinden biridir. Bu meslekte edinilmesi gereken bilgi, beceri ve yetenekler ancak deniz hizmeti ile gemi üzerinde kazanılabilmektedir. Denizcilik mesleğine bu yönüyle bakıldığında Türk kadınlarının içerisinde var olma mücadelesi verdiği bu mesleğin doğru anlaşılması, verilen mücadelenin ne derece zor ve çetin geçtiğinin de kavranmasını sağlayacaktır. Bu çalışma, kadınların nasıl bir mesleğe, hangi koşullar altında girmeye ve var olmaya çalıştığını ortaya koyarken, bir yandan da mücadele sürecindeki kilometre taşlarını akademik bir yazın içerisine almaktadır. Bu araştırma, Türk kadın denizcilerinin, denizcilik mesleğine ilk adım atmalarından itibaren günümüze kadar geçen süreçte yaşananları, literatür taraması, arşiv çalışmaları ile elde edilen verilerin ışığında ortaya koymaktadır. Bu amaçla öncelikle, bu çalışmada öncelikle kadınların erkek hakimiyetindeki denizcilik mesleğinin icra edildiği gemilerin örgüt yapısı, almış olduğu eğitimin standartları ve yeterlikleri ile ilgili uluslararası ve ulusal mevzuat incelenmiştir.

2. Gemilerin Örgütsel Yapısı

Gemilerin örgüt yapıları, kademe sayısı itibarıyla sivri, çalışan sayısı itibarıyla kontrol alanı dar olan yapılardır. Bunun yanında çalışanların görev ve yetkileri net bir şekilde tanımlanmış olup, formelleşme derecesi son derece yüksektir. Bu yapı içerisinde iletişim dikey olarak işlemektedir. Basit bir geminin örgüt yapısı Şekil 1’de gösterilmektedir. Gemide bir tane kaptan bulunmaktadır. Halk dilinde ifade edilen 2.Kaptan veya 3.Kaptan unvanları aslında gemilerde Birinci Zabıt veya İkinci Zabıt kadrolarını ifade etmektedir. Gemideki hiyerarşik yapı içinde en üst düzey yönetici olan kaptan, gemiyi kumandası altında bulunduran kimsedir⁽²⁾. Gemiler fonksiyonel olarak iki bölümden oluşur. Bunlar güverte ve makine bölümleridir. Güverte bölümünün ara düzey yöneticisi Birinci Zabıt, makine bölümünün ara düzey yöneticisi ise Başmühendistir. Diğer vardiya zabıtları ve mühendisleri geminin alt düzey yönetim kadrolarını oluşturmaktadır. Denizcilik eğitimi verilen fakülte ve yüksekokullarının *Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü* mezunları gemilerin güverte bölümlerinde *Uzakyol Vardiya Zabiti* yeterliği ile alt düzey yönetici olarak istihdam edilmektedir. Bunların gemideki en üst kariyer noktası ise *Uzakyol Kaptan* yeterliğindeki gemi kaptanlığıdır. *Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği Bölümü* mezunları ise mezuniyetlerinin ardından gemilerin makine bölümlerinde *Uzakyol Vardiya Mühendisi* yeterliği ile gemilerde alt düzey yönetici olarak istihdam edilmektedir. Gemideki en üst kariyer noktası ise *Uzakyol Başmühendisi* yeterliğindeki gemi başmühendisliğidir.

Şekil 1:
Gemi Örgüt Yapısı

Genel olarak gemilerdeki yönetim kadrosu yani beyaz yakalılar *Zabitan* olarak tanımlanırken mavi yakalılar ise *Tayfa* olarak tanımlanmaktadır. Tayfa olarak tanımlanan gemiadamları

2 İngiliz Deniz Ticaret Kanunu 1894 (Merchant Shipping Act, 1894)

Şekil 1’de gösterilen Güverte Lostromosu, Makine Lostromosu, Gemici, Yağcı Aşçı ve Kamarot yeterliklerindeki gemiadamlarıdır. Gemideki işgörenlerin tümüne ise Mürettebat denmektedir.

Gemi üzerindeki çalışanların görev tanımları, yetkileri ve sorumlulukları son derece net bir şekilde tanımlanmaktadır. Bu tanımların kaynağını, IMO tarafından düzenlenen *Denizde Can ve Mal Emniyeti Uluslararası Sözleşmesi* (Safety of Life at Sea, SOLAS) oluşturmaktadır. SOLAS Uluslararası Sözleşmesine göre gemilerin yönetimi için her gemide Emniyetli Yönetim Sistemi’nin (Safety Management System, SMS) kurulması gerekmektedir (Nas, 2006). SMS kapsamında gemilerin yönetim sistemleri detaylı bir şekilde tanımlanmakta ve açıklanmaktadır (Chauvel, 1997).

3. Gemilerde İnsan Kaynağı ve Yeterlik Sınıfları

Dünyanın en eski mesleklerinden biri olan denizcilik mesleği, tarihsel bilgi birikimine sahip olunmasından dolayı ve uluslararası yapısı gereği gemilerdeki temel iş tanımları ve temel iş gerekleri uluslararası düzeyde sektörün ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir. Hatta bu iş tanımları ve gerekleri birçok uluslararası düzenlemenin temelini oluşturmuştur. Bu düzenlemeler sırası geldikçe incelenecektir. Şekil 1’de gösterilen örgüt kadrolarına yapılacak atamalarda insan kaynaklarının iş gerekleri ve iş tanımları, geminin büyüklüğüne, sefer bölgesine, makine gücüne ve teknolojisine göre değişmektedir. Bu kadrolarda hizmet verecek olan insan kaynaklarının *iş gerekleri* denizcilik endüstrisinde *yeterlik* olarak ifade edilmektedir. Bu yeterlikler, STCW Uluslararası Sözleşmesinde (International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, STCW - Gemiadamlarının Eğitim, Belgelendirme ve Vardiya Standartları Hakkındaki Uluslararası Sözleşme) ayrıntılı olarak açıklanmaktadır (Nas, 2006). Denizcilik mesleğini yapacak insan kaynaklarının sahip olması gereken bilgi, beceri ve yetenekler ile hangi eğitimleri alacağı, sınavları ve belgelendirilmeleri bu sözleşme ile belirlenmektedir. Hatta bu sözleşme ile eğitim kurumlarının ve eğitmenlerin standartları ile kalite ölçütleri uluslararası düzeyde belirlenmiştir. STCW Uluslararası Sözleşmesi’ne Türkiye’nin katılması 20.04.1989 tarih ve 3529 Sayılı Kanun ile uygun bulunmuş ve 29 Eylül 2003 tarihinde bu sözleşmeye taraf olunmuştur (T.C. Ulaştırma Bakanlığı, 2005). Sözleşmenin hükümleri, Türkiye’nin yasal mevzuatına Gemiadamları Yönetmeliği ile girmiştir. Araştırmada incelenen kadın denizcilerin, gemilerde uzakyol vardiya zabiti veya uzakyol vardiya mühendisi olarak çalışabilmeleri için alması gerekli olan eğitimin düzeyi ile edinmeleri gerekli olan bilgi, beceri ve yetenekler, 31.07.2002 tarih ve 24832 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren *Gemiadamları Yönetmeliği*’nde belirlenmiştir. Ayrıca bu yönetmelikte Tablo 1’de gösterilen denizcilerin bir üst görev için gerekli kariyer hizmet süreleri ile sınav gerekleri de belirlenmektedir.

Tablo 1:
Denizcilerin Yeterlikleri ve Gemilerin Donatılması

	Eğitim Düzeyi	STCW Sözleşmesi Kademesi Ve Eğitim	Bir Üst Görev İçin Deniz Hizmeti Süresi ve Sınav	Çalışabileceği Gemi Büyüklüğü (Grt ⁽³⁾)	Sefer Bölgesi
YETERLİKLER					
Uzak Yol Kaptanı					
Uzak Yol Başmühendisi	-	Yönetim	36 ay ve Sınav	Sınırsız	Sınırsız
Uzak Yol 1. Zabiti					
Uzak Yol 2. Mühendisi	-	Yönetim	36 ay ve Sınav	Sınırsız	Sınırsız
Uzak Yol Vardiya Zabiti		Operasyon			
Uzak Yol Vardiya Mühendisi	Lisans	A II/1 -2 A III / 1 -2	Sınav	Sınırsız	Sınırsız
Kaptan					
Baş Makinist	-	Yönetim	36 ay ve Sınav	500–3.000 GRT arası 750-3.000 kW arası	Tüm Dünya
1. Zabit	Ön lisans – Lise	Yönetim			
2. Mühendis	Özel Kurslar	A II/2 A III / 2	36 ay ve Sınav	500–3.000 GRT arası 750-3.000 kW' arası	Tüm Dünya
Vardiya Zabiti	Ön lisans – Lise	Operasyon			
Vardiya Makinisti	Özel Kurslar	A II/1 A III / 1	Sınav	500–3.000 GRT arası 750-3.000 kW arası	Tüm Dünya
Sınırlı Kaptan					
Sınırlı Baş Makinist	-	Yönetim	24 ay ve Sınav	500 GRT'den küçük 750 kW'dan küçük	Yakın Kıyısız
Sınırlı Vardiya Zabiti		Operasyon			
Sınırlı Vardiya Makinisti	Özel Kurslar	A II/3	Sınav	500 GRT'den küçük 750 kW'dan küçük	Yakın Kıyısız

Kaynak: Gemiadamları Yönetmeliği

3 GRT (Groston): Gemilerin kapalı hacimlerinin kadem küp cinsinden değerinin 100'e bölünerek hesaplanan hacim ölçüsüdür.

Tablo 1’de gösterilen yeterlikler bölümü üç ana grup altında toplanmıştır. Bu gruplar eğitim düzeylerine göre belirlenmektedir. Gemide alt düzey yönetici olan Zabıtların yeterlikleri eğitim düzeyleri açısından incelenirse, *Uzakyol Vardiya Zabiti* yeterliğini almaları için lisans düzeyindeki eğitimin, *Vardiya Zabiti* yeterliğini almaları için ön lisans, lise veya özel kurslar düzeyindeki eğitimin, *Sınırlı Vardiya Zabiti* yeterliğini almaları için ise özel kurslardaki eğitimin tamamlanması gerekmektedir. Araştırmada incelenen lisans düzeyinde denizcilik eğitimi almış kadın denizcilerin çalışabileceği gemilerin; gemi büyüklüğünün, makine gücünün ve geminin sefer bölgesinin sınırsız olduğu görülmektedir.

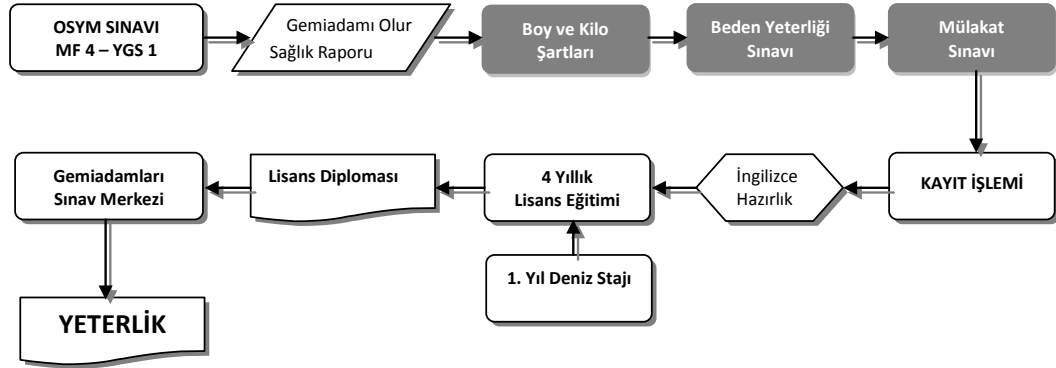
4. Denizcilik Eğitimi

Türkiye’deki deniz ticaret gemilerinde ihtiyaç duyulan insan kaynağının eğitiminin başlangıcı Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. İlk deniz ticareti eğitimine 15 Aralık 1884’te Heybeliada’da kurulan Leyli Tüccar Kaptan Mektebi’nde başlanmıştır (Karakaya, 2011). Bu eğitim kurumu süreç içerisinde isimler değiştirerek günümüze kadar ulaşmıştır. En son 1988’de İstanbul Teknik Üniversitesi Denizcilik Yüksekokulu, 1992’de ise bugünkü adı ile İstanbul Teknik Üniversitesi Denizcilik Fakültesi olarak anılmaya başlanmıştır (Nas ve Çelik, 2012). Türkiye’de lisans düzeyinde verilen eğitimin yukarıda anlatılan tarihsel süreci içerisinde hiçbir zaman kadın öğrenci olmamıştır.

Günümüzde profesyonel olarak gemilerde çalışacak insan kaynaklarına, orta öğretim, ön lisans ve lisans düzeylerinde eğitim verilmektedir. Bu eğitimler sonucu alınabilecek olan yeterlikler Tablo 1’de gösterilmektedir. Araştırmada öncelikli olarak lisans düzeyindeki denizcilik eğitimi incelenmiş olup benzer eğitim süreçleri diğer eğitim düzeylerinde de bulunmaktadır.

Araştırmada inceleme konusu yapılan lisans düzeyindeki denizcilik eğitimleri iki farklı bölümde verilmektedir. Bu bölümler Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü (DUİM) ve Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği Bölümü’dür (GMİM). DUİM ve GMİM bölümlerinde verilen denizcilik eğitiminin süreci Şekil 2’de gösterilmektedir. Lisans düzeyindeki denizcilik eğitimi öncelikle ÖSYM tarafından düzenlenen sınavlar ile başlamaktadır. Bu sınavlarda Fakülteler MF 4 puanı, Yüksekokullar ise YGS 1 puanı ile öğrenci almaktadır (e-denizcilik.org, tarihsiz). Her denizcilik eğitim kurumu öğrenci adaylarında arayacağı koşulları, ÖSYM tarafından *yayınlanan Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu* içerisindeki *Yükseköğretim Programlarının Koşul ve Açıklamaları* bölümünde belirlemektedir. Bu koşullar yaş, boy-kilo, beden kitle indeksi, gemiadamı olur sağlık raporu vb. dir. Eğitim kurumları öğrenci adaylarının istenen koşulları sağlayıp sağlamadığını kurduğu komisyonlar marifetiyle değerlendirmektedir. Bu komisyonlar *beden yeterliği, ön sağlık, nihai karar* vb. isimlerle anılmaktadır.

Fakülte ve Yüksekokullar belirlediği koşulları sağlayabilen adayların kayıt işlemleri yapmaktadır. Koşulları sağlayamayan adaylar için ise bir tutanak düzenlenerek ÖSYM'ye gönderilmektedir. Bu aday ya bir alt tercihine ya da o yıl düzenlenecek ek yerleştirme kontenjanlarına başvurmaktadır. Bazı eğitim kurumları öğrenci adaylarından diğer eğitim kurumlarına göre çok daha az koşul aramaktadır. Denizcilik eğitim kurumlarının neredeyse tamamında öğrenciler üniforma giymek zorunda olup, eğitim ast-üst ilişkileri içinde gerçekleştirilmektedir.

Şekil 2:
Lisans Düzeyindeki Denizcilik Eğitiminin Süreci

Tüm denizcilik eğitim kurumlarından mezun olanların İngilizce hazırlık sınıfını başarıyla tamamlamış olma veya merkezi bir İngilizce sınavdan başarılı olma şartı aranmaktadır. Bu şart nedeniyle lisans seviyesindeki tüm eğitim kurumlarında İngilizce hazırlık sınıfı okutulmaktadır. Lisans eğitimi içerisinde, hem STCW sözleşmesinin ön gördüğü eğitimleri hem de mühendislik eğitiminin gerektirdiği dersler verilmektedir. Ayrıca bu eğitim süresi içerisinde açık deniz seferi yapan bir gemide toplam 1 yıl deniz stajı yapılması gerekmektedir. Lisans eğitimi ve stajlarını tamamlayarak lisans diplomasını alana denizci adayı, yeterliğini alabilmek için Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından merkezi olarak çevrimiçi şekilde gerçekleştirilen *Gemiadamları Sınavlarını* (GAS) başarmak zorundadır. Mezunlar bu sınavları da başardıktan sonra sahip olduğu yeterlik ile Güverte Zabiti veya Vardiya Mühendisi olarak gemilerde çalışmaya hak kazanmaktadır.

5. Araştırma Yöntemi

Çalışmada *kadın denizci* kavramının daraltılarak tanımlama ihtiyacı duyulmuştur. Bu kapsamda çalışmada *kadın denizci*; profesyonel olarak ticaret gemilerinde çalışmak üzere lisans düzeyinde denizcilik eğitimi almış, Uzakyol yeterliğindeki Vardiya Mühendisi, II. Mühendis, Başmühendis ile Vardiya Zabiti, I. Zabit ve Kaptan ehliyetine sahip kadınlar olarak tanımlanmıştır. Askeri gemilerde görev yapan, harp subayı olmak üzere eğitim almış

kadınlar ile gemi inşa, deniz işletmeciliği, liman işletmeciliği, su ürünleri vb. bölümlerde eğitim alan kadınlar bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Araştırmada Türkiye’de lisans düzeyinde verilen denizcilik eğitimindeki kadının yeri ve kadınların denizcilik mesleğine girişindeki süreçler, literatür taramaları, ilk mezun kadın denizciler ile yapılan iletişimlerde elde edilen veriler ışığında kronolojik olarak incelenmiştir. Ayrıca araştırmada Türkiye’de lisans ve ön lisans düzeyinde denizcilik eğitimi veren kurumların öğrenci işleri arşivlerindeki kadın mezunlara ve mevcut kadın öğrencilerine ait verilerden faydalanabilmek amacıyla kurum yöneticileri ile iletişime geçilmiştir. Eğitim kurumlarından ilk kadın öğrenci kabul ettikleri yıldan, çalışmanın yapıldığı 2014 Ocak ayına kadar mezun ettikleri kadın mezunlarla mevcut kadın öğrencilere ait profil verileri talep edilmiştir. Toplanan kadın mezun profil verileri, eğitim kurumunun adı, bölüm adı, kadın mezunlarının isimleri, kayıt yılı, mezuniyet yıllı verilerinden oluşmuştur. Son olarak da çalışma kapsamında şu anda eğitim kurumlarında eğitimlerine devam eden kadın denizci adayı öğrencilerin bölümleri, sınıfları ve sayıları ile ilgili veriler toplanmıştır. Toplanan veriler istatistiksel olarak incelenerek Türk kadın denizcilerinin denizcilik mesleğine girişlerindeki ilk adımları, süreçleri ve gelecekteki istatistiksel durumları ortaya konmaya çalışılmıştır.

6. Araştırmanın Evreni

Türkiye’de Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği (DUİM) ve Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği (GMİM) eğitimi veren 10 adet eğitim kurumu olup, bu çalışmanın hazırlandığı sırada Yüksek Öğretim Kurumuna bu eğitimleri vermek üzere başvuran eğitim kurumu sayısı ise 15’dir (Nas ve Çelik, 2012). Bu araştırma kapsamında eğitim vermeye devam eden fakat henüz mezun vermemiş olan 5 eğitim kurumu ile mezun vermekte olan 5 eğitim kurumunun mezun ve öğrenci arşiv bilgilerine başvurulmuştur. Tablo 2’de gösterilen bu eğitim kurumlarının eğitime başlama yılları ve DUİM ve GMİM bölümleri eğitimlerinden hangilerini verdikleri gösterilmektedir. Araştırma kapsamında Tablo 2’de gösterilen lisans düzeyinde denizcilik eğitimi verilen Fakülte ve Yüksekokullara ek olarak ön lisans düzeyinde denizcilik eğitimi Meslek Yüksekokulları ile denizcilik eğitimi verilen Özel Eğitim Kurumları’nın da mezun ve öğrenci arşiv bilgilerine başvurulmuştur. Bu eğitim kurumları üniversite adlarına göre alfabetik olarak sıralanarak Tablo 3’de gösterilmiştir. İTÜ Meslek Yüksekokulu şu anda öğrenci almamaktadır. Denizcilik eğitim programları bulunduğu halde Deniz Ulaştırma İşletme ve Gemi Makineleri İşletme programlarına öğrenci alımı yapmaya başlamamış olan Meslek Yüksekokulları Tablo 3’de gösterilmemiştir. Özel eğitim kurumlarından ise sadece iki tanesi kapsam içerisine alınmıştır.

Tablo 2:
Araştırma Kapsamında Mezun ve Öğrenci Arşiv Bilgilerine Başvurulan Fakülte ve
Yüksekokullar

No	EĞİTİM KURUMLARI	Eğitime Başlama Yılı	DUİM	GMİM
2013 Yılı İtibariyle Mezun Vermekte Olan Eğitim Kurumları				
1	İstanbul Teknik Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi	1884	√	√
2	İstanbul Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi	1991	√	-
3	Dokuz Eylül Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi	1995	√	√
4	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi	1996	√	-
5	Yakın Doğu Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi	1996	√	√
2013 Yılı İtibariyle Henüz Mezun Vermeyen Eğitim Kurumları				
1	Yıldız Teknik Üniversitesi, Gemi İnşaatı ve Denizcilik Fakültesi	2008	-	√
2	Piri Reis Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi	2008	√	√
3	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Turgut Kıran Denizcilik YO.	2009	√	-
4	Zirve Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi	2010	√	√
5	Girne Amerikan Üniversitesi, Denizcilik ve Ulaştırma YO.	2011	√	-

Kaynak: ÖSYS Kılavuzları

Tablo 3:
**Araştırma Kapsamında Mezun ve Öğrenci Arşiv Bilgilerine Başvurulan Meslek
Yüksekokulları ve Özel Eğitim Kurumları**

No	EĞİTİM KURUMLARI	Eğitime Başlama Yılı	DUİM	GMİM
2013 Yılı İtibariyle Mezun Vermekte Olan Eğitim Kurumları				
1	İstanbul Teknik Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi	1884	√	√
2	İstanbul Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi	1991	√	-
3	Dokuz Eylül Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi	1995	√	√
4	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi	1996	√	-
5	Yakın Doğu Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi	1996	√	√
2013 Yılı İtibariyle Henüz Mezun Vermeyen Eğitim Kurumları				
1	Yıldız Teknik Üniversitesi, Gemi İnşaatı ve Denizcilik Fakültesi	2008	-	√
2	Piri Reis Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi	2008	√	√
3	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Turgut Kıran Denizcilik YO.	2009	√	-
4	Zirve Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi	2010	√	√
5	Girne Amerikan Üniversitesi, Denizcilik ve Ulaştırma YO.	2011	√	-

Kaynak: ÖSYS Kılavuzları ve www.ubak.gov.tr, Erişim tarihi: 10 Ocak 2014.

7. Bulgular

Türkiye’deki ticari denizcilik eğitiminin tarihçesinin 1884 yılına kadar uzandığı ve ilk eğitim kurumunun adının Leyli Tüccar Kaptan Mektebi olduğu belirtilmişti. Türkiye’de lisans düzeyinde verilen ticari denizcilik eğitiminin başlangıcından itibaren 1991 yılına kadar hiçbir zaman kadın öğrenci, eğitim kurumlarına kabul edilmemiştir. Bu süreci ilk kıran İstanbul Üniversitesi olmuştur. 1991/1992 öğretim yılında toplam 26 öğrenci kontenjanı (ÖSYM 1991) ile eğitim ve öğretime başlayan İstanbul Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü kadın öğrencileri kabul etmeye başlamıştır. Bu süreç Deniz Harp Okulu ile devam etmiştir. 1992/1993 öğretim yılında ilk kadın subay adayı öğrencilerini kabul etmiştir (Deniz Harp Okulu, tarihsiz).

İlk kırılmaların yaşandığı bu yıllarda, son yüzyılın en köklü denizcilik eğitim kurumlarından bir olan İTÜ Denizcilik Fakültesi’nin *Yükseköğretim Programlarının Koşul ve Açıklamaları Kılavuzundaki* öğrenci alım koşul ve açıklamalarında, programa başvuru yapabilmek için erkek olmak gerektiği belirtilmekteydi. Aşağıda bu koşul ile ilgili ifade, aynen alıntılanarak

gösterilmektedir (ÖSYM, 1996).

“Bu programa başvurabilmek için yükseköğretim kurumunun aradığı bütün koşullara ek olarak; erkek ve TC vatandaşı olmak; boyu 1,65 m’den kısa olmamak”

1996 yılında lisans düzeyinde denizci eğitimi almak için yapılacak başvurularda erkek olma koşulu, sadece İTÜ’de değil aynı zamanda Dokuz Eylül Üniversitesi’nin, Yakındoğu Üniversitesi’nin, Karadeniz Teknik Üniversitesi’nin denizcilik eğitimi verilen ilgili bölümlerinin koşullarında da bulunuyordu. Bu süreci de 1997 yılında ilk kıran Dokuz Eylül Üniversitesi’nin o zamanki adıyla Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi Yüksekokulu olmuştur (ÖSYM, 1997). En köklü eğitim kurumu İTÜ Denizcilik Fakültesi ise başvuru koşullarındaki erkek olmak şartını 1999 yılında kaldırmıştır (ÖSYM, 1999). Bunu aynı yıl Yakın Doğu Üniversitesi Denizcilik Fakültesi, 2001 yılında da KTÜ Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi takip etmiştir (ÖSYÖ, 2001).

1991/1992 öğretim yılında ilk defa kadın öğrencilere kapısını açan İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü, 1995 yılında Esra Erikçi’yi ilk kadın denizci olarak mezun etmiştir. Bundan yedi yıl sonra, 2002 yılında Yakın Doğu Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi ilk kadın denizcileri Meltem Özkul ve Senem Ancın’ı mezun etmiştir. Arada geçen yedi yıl boyunca İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi dışında başka bir fakülteden ve yüksekokuldan kadın denizci mezunu verilememiştir. Bunun başlıca nedeni, fakültelerin ve yüksekokulların öğrenci alma koşullarındaki erkek olma koşulunu 1997 yılına kadar kaldıramamış olmalarıdır. Bu koşulu ilk kaldıran DEÜ, Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi Yüksekokulu ilk kadın denizci mezununu 2004 yılında DUİM Bölümünden Eda Girgin ile vermiştir. İTÜ Denizcilik Fakültesi ilk kadın denizci mezununu 2004 yılında DUİM Bölümünden Dilek Erdem ile vermiştir. KTÜ Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi, ilk kadın denizci mezunlarını 2006 yılında DUİM Bölümünden Pınar Gençtürk, Songül Sarılioğlu, Pelin Canlısoy ile vermiştir. Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği bölümünden ilk kadın mezunlar ise, İTÜ Denizcilik Fakültesi 2004 mezunları; Sibel Altekin, Deniz Özkan (Şengün), Derya Yenice Oflu ve Ayşegül Öztürk olmuştur. Yıldız Teknik Üniversitesinden Gemi İnşaatı ve Gemi Makineleri Mühendisi unvanıyla mezun olduktan sonra fark derslerini vererek Uzakyol Vardiya Mühendisi yeterliği almaya hak kazanan kadın denizcilerden bilgilerine ulaşılabilen 2007 yılı mezunu Cennet Özlem Bilir Fidan bulunmaktadır.

Bu süreçte kadınları denizcilik eğitimine çekebilmek amacıyla çeşitli desteklerin yapıldığı da görülmektedir. Bunların başında, İTÜ Denizcilik Fakültesi’nin pozitif ayrımcılık yapmak amacıyla, kadın öğrenciler için ayrı kontenjan uygulaması gelmektedir. Bu karar kapsamında

2000 yılında; Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği Bölümünün 50 adet olan öğrenci kontenjanının 10 adedi kadın öğrenciler için tahsis edilmiştir. Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği (Güverte) Bölümünün ise 100 adet olan öğrenci kontenjanının 20 adedi kadın öğrenciler için tahsis edildiği görülmektedir. Kadın öğrencilerin denizcilik sektörüne girişlerinde bu desteği sağlayanların başında o yıllarda İTÜ Denizcilik Fakültesi'nin dekanlığını yapmakta olan Prof. Dr. Osman Kamil SAĞ'ın adını anmak gerekmektedir. Bu uygulamanın 2002 yılına kadar devam ettirilebildiği daha sonraki yıllarda da kaldırıldığı tespit edilmiştir (ÖSYM, 2003). Buna benzer bir uygulamanın, KTÜ Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi tarafından 2002 – 2006 yılları arasında yapıldığı görülmektedir. Bu destekte 50 olan öğrenci kontenjanının 10 adedi kadın öğrenci kontenjanı olarak ayrıldığı görülmektedir.

Türkiye'de lisans ve ön lisans düzeyinde denizcilik eğitimi veren kurumların öğrenci işleri arşivlerinden elde edilen verilerden faydalanılarak, eğitim kurumlarının ilk kadın öğrenci kabul ettikleri yıldan, çalışmanın yapıldığı 2014 Ocak ayına kadar mezun ettikleri kadın mezunlara ait veriler derlenmiştir. Derlenen bu verilerden yararlanılarak Tablo 4 hazırlanmıştır. Tablo 4'de görüldüğü gibi, 2013 yılına kadar mezun verilen kadın denizcilerin toplamı 217 adettir. Bu mezunların 183 adedi DUİM (Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği) mezunu iken 34 adedi GEMİM (Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği) mezunu olmuştur.

Ön lisans düzeyinde, vardiya zabiti veya makinisti yeterliği eğitimi verilen meslek yüksekokulu ve özel eğitim kurumlarından mezun kadın sayısı ise 2014 Ocak ayı itibarıyla toplam 109 adettir. Bunlardan 101 adedi Deniz Ulaştırma İşletme, 8 adedi ise Gemi Makineleri İşletme programlarından mezun olmuştur. Ön lisans düzeyinde ilk kadın mezun 2001 yılında Yalova Üniversitesi Yalova Meslek Yüksekokulu tarafından verilmiştir.

Tablo 4:
Kadın Denizcilerin Mezuniyet Yılları ve Mezun Olduğu Eğitim Kurumları

		İTÜ Denizcilik Fakültesi	İÜ Mühendislik Fakültesi	DEÜ Denizcilik Fakültesi	KTÜ Sürmene Den. Bil. Fak.	YDÜ Denizcilik Fakültesi	YTÜ Gemi İnşa Den. Fak.	Toplam
1995	DUİM	-	1	-	-	-	-	1
	GMİM	-	-	-	-	-	-	-
1996	DUİM	-	2	-	-	-	-	2
	GMİM	-	-	-	-	-	-	-
1997	DUİM	-	1	-	-	-	-	1
	GMİM	-	-	-	-	-	-	-
1998	DUİM	-	2	-	-	-	-	2
	GMİM	-	-	-	-	-	-	-

1999	DUİM	-	1	-	-	-	-	1
	GMİM	-	-	-	-	-	-	-
2000	DUİM	-	1	-	-	-	-	1
	GMİM	-	-	-	-	-	-	-
2001	DUİM	-	1	-	-	-	-	1
	GMİM	-	-	-	-	-	-	-
2002	DUİM	-	1	-	-	2	-	3
	GMİM	-	-	-	-	-	-	1
2003	DUİM	-	-	-	-	-	-	-
	GMİM	-	-	-	-	-	-	-
2004	DUİM	1	-	1	-	1	-	3
	GMİM	4	-	-	-	-	-	4
2005	DUİM	7	-	2	-	-	-	9
	GMİM	6	-	-	-	-	-	6
2006	DUİM	11	-	2	3	1	-	17
	GMİM	7	-	-	-	-	-	7
2007	DUİM	15	-	2	14	-	-	32
	GMİM	2	-	-	-	-	1 ¹	3
2008	DUİM	12	-	-	5	2	-	19
	GMİM	5	-	-	-	-	-	5
2009	DUİM	9	-	-	4	-	-	13
	GMİM	1	-	-	-	-	-	1
2010	DUİM	8	-	4	6	-	-	18
	GMİM	-	-	-	-	-	-	-
2011	DUİM	8	-	1	4	1	-	14
	GMİM	1	-	-	-	-	-	1
2012	DUİM	11	-	3	5	-	-	19
	GMİM	4	-	-	-	-	-	4
2013	DUİM	13	-	1	11	2	-	27
	GMİM	2	-	1	-	-	-	3
Σ	DUİM	95	10	16	52	10	-	183
	GMİM	32	-	1	-	-	1 ¹	34
		127	10	17	52	10	1¹	217

¹ Gemi İnşaatı ve Gemi Makineleri Mühendisi unvanıyla mezun olup, fark derslerini vererek uzakyol vardiya mühendisi yeterliği alanlar.

2014 yılına kadar mezun olmuş uzakyol yeterliğine sahip kadın denizcilerin ne kadarı denizde çalışmaktadır? Bu soru ayrı bir araştırma konusu olmakla birlikte araştırma kapsamında T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın gemiadamı arşiv

verilerinden 217 kadın denizcinin uzakyol yeterliği ile hangi kariyer basamağında oldukları ile ilgili istatistiksel veri talep edilmiştir. Elde edilen veriler Tablo 5’de sıralanmıştır. Bu veriler incelendiğinde lisans düzeyinde denizcilik eğitimi alan kadın denizcilerin sayısı 217 olduğu halde uzakyol yeterliğindeki kadın denizci sayısının 234 olduğu tespit edilmiştir. Rakamlar arasında oluşan 17 adetlik fark, lisans düzeyinde denizcilik eğitimi almadığı halde uzakyol yeterliğine sahip kadın denizcilerin var olduğunu göstermektedir. Bu farkın Gemiadamları Yönetmeliği değişiklikleri sırasında, düzenlemelerde oluşan açıklıklardan faydalanarak uzakyol yeterliği almaya hak kazanan özel eğitim kurumları ve n lisans mezunlarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çalışma sırasında T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı’nın gemiadamı arşiv verilerinden alınan verilerin sorgulanabilir olduğu da tespit edilmiştir. Özelikle Tablo 5’de gösterilen kadın Uzakyol Başmühendis sayısının olması gerekenden sayıdan az olduğu, teyit amacıyla irtibata geçilen kadın denizciler tarafından belirtilirken, ehliyetlerinin cinsiyet bölümlerinde kadın olduğu halde erkek işaretlenen kadın denizci arkadaşlarının da bulunduğunu ifade edilmiştir.

Tablo 5’de gösterilen rakamlarda, st kariyerlerindeki kadın denizcilerin sayılarının çok az olması, kadın denizcilerin mesleklerinin st kariyerlerine ulaşamadıklarını göstermektedir. 1995 yılından 2014 Ocak ayına kadar kadın denizcilerden sadece 7’sinin Uzakyol Kaptanı yeterliğine ulaşması tatmin edici bir rakam olarak değerlendirilmemektedir. Hatta sadece 4 kadın denizcinin Uzakyol Birinci Zabiti yeterliğine ulaşması kadınların denizde uzun süre çalışmadığının da bir göstergesi olmaktadır. Aynı durum Uzakyol Başmühendisi ve Uzakyol İkinci Mühendisi yeterlikleri için de geçerlidir. Gemide alışan yönetim düzeyindeki gemiadamlarının bir st kariyere geçmeleri için gemide çalışmaları gereken sreler Tablo 1’de gösterilmişti. Burada akla gelen ilk soru; kadın denizcilerin gemideki st kariyerlere yeterince ulaşamamasının sebebi, gemide çalışmaları için yeterince fırsat tanınmamasından mı kaynaklanmaktadır? Yoksa başka sebepleri mi vardır? Bu soru, başka bir araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Tablo 5:

T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın Gemiadamı Arşiv Verilerindeki
Kadın Denizcilerin Ocak 2014 İtibariyle Sayıları

Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliğine Ait Yeterlikler	Sayı
Uzakyol Vardiya Zabiti	189
Uzakyol Birinci Zabiti	4
Uzakyol Kaptanı	7
Toplam	200
Gemi Makineleri İşletme Mühendisliğine Ait Yeterlikler	Sayı
Uzakyol Vardiya Mühendisi	32
Uzakyol İkinci Mühendisi	1
Uzakyol Başmühendis	2
Toplam	34

Kariyerlerinde üst noktalara gelmiş olan kadın denizcilerin haklarını vermek açısından adlarını burada anmak gerektiği düşünülmektedir. Kadın denizcilerin meslek kariyerlerinde en üst noktalara ulaşmaya başladıkları zaman, 2000'li yılların başlarına denk gelmektedir. İlk kadın Uzakyol Kaptanı ehliyetini 2003 yılında, İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü mezunu Tuba Akar almıştır. İlk kadın Uzakyol Başmühendis ehliyetini 2011 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği Bölümü 2004 yılı mezunu Derya Yenice almıştır.

2000'li yılların sonu ve 2010'lu yılların başlarında gemilerde çalışarak tecrübe kazanan kadın denizcilerin yine erkek egemenliğinde olan karadaki denizcilik mesleğinin kariyer noktalarında da yerlerini almaya başladığı görülmektedir. İlk Kadın Deniz Trafik Operatörü Ehliyetini 2007 yılında, Kaptan Tuba Akar almıştır. İlk kadın denizci akademisyen, 2009 yılında İTÜ Denizcilik Fakültesi DUİM Bölümü 2008 yılı mezunu Elif Bal olmuştur. İlk kadın Kılavuz Kaptan, 2013 yılında, İTÜ Denizcilik Fakültesi DUİM 2005 yılı mezunu Kaptan Nil Deniz Sütçü Şen olmuştur. Bunun yanında gemi işletmelerinin gemi denetim, satın alma, eğitim, operasyon, insan kaynakları bölümlerinde de kadın denizci sayıları hızla artmaya başlamıştır. Gemi işletmelerinde ilk personel müdürü olarak 2009 yılında göreve başlayan İTÜ Denizcilik Fakültesi DUİM Bölümü 2006 yılı mezunu Özge Ataman olmuştur.

Kadın denizcilerin önümüzdeki dört yıl içerisinde denizcilik mesleğine girişlerinin son derece yoğun bir şekilde artacağı yapılan arşiv taramalarından tespit edilmiştir. Tablo 6'da önümüzdeki dört yıl içerisinde verilmesi muhtemel kadın denizci mezun sayılarının eğitim kurumlarına dağılımları gösterilmektedir. Tablo 6 incelendiğinde önümüzdeki

dört yılda mezun olması planlanan kadın denizci sayısının toplam 212 adet olduğu, bunun 169 adedinin DUİM, 43 adedinin ise GMİM olacağı öngörülmektedir. 1995 yılından bu güne kadar toplam 217 kadın denizci mezun verilirken önümüzdeki dört yılda neredeyse 19 yılda verilen mezun sayısına yakın, 212 adet kadın denizci mezun edilmesi planlanmaktadır. Bu durum, kadınların denizcilik mesleğine olan ilgilerinde büyük artışlar olduğunu göstermektedir. Bu artışın sebebi sadece kadınların ilgisinin artmasından değil, Tablo 2’de gösterilen çok sayıda yeni eğitim kurumunun mezun vermeye başlamasından da kaynaklanmaktadır.

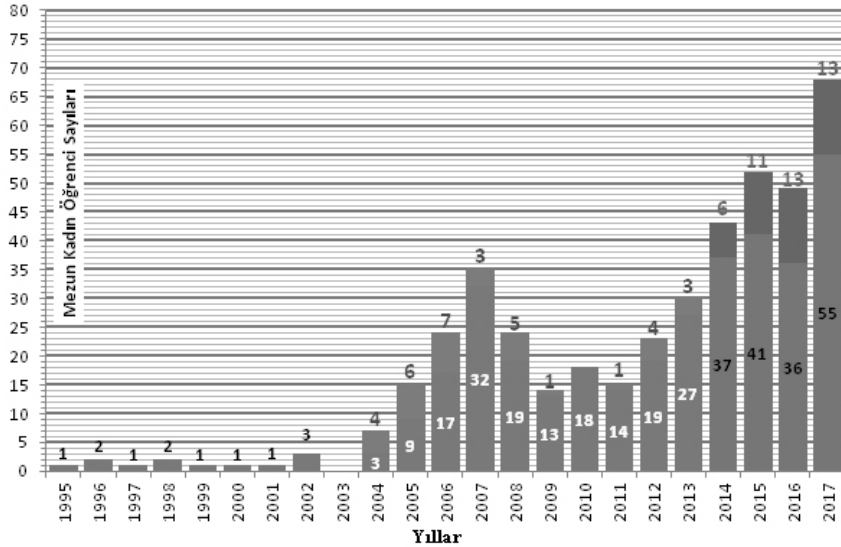
Ön lisans düzeyinde, vardiya zabiti veya makinisti yeterliği eğitimi verilen meslek yüksekokulu ve özel eğitim kurumlarından önümüzdeki iki yılda mezun olması planlanan kadın sayısı ise toplam 112 adettir. Bu kurumlardan 2001 yılından bu güne kadar toplam 109 adet kadın mezun verilirken önümüzdeki iki yılda neredeyse 12 yılda verdiğimiz mezun sayısından fazla kadın mezun edilmesi planlanmaktadır.

Lisans düzeyinde denizcilik eğitimi veren fakülte ve yüksekokullardan mezun olan ve önümüzdeki dört yıl içerisinde mezun olacak kadın denizcilerin sayıları grafik halinde incelendiğinde kadınların bu mesleğe ilgisinin ne denli arttığı daha iyi anlaşılmaktadır. Şekil 3’deki grafik, mezun edilen kadın denizci sayısının 2007 yılında zirve yaptığını göstermektedir. Bu artışın sebebi daha önce açıklanan ve İTÜ Denizcilik Fakültesi ve KTÜ Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi tarafından uygulanan kadın öğrenci kontenjanı uygulamasından kaynaklanmaktadır. Bu kontenjan uygulamasının kaldırılmasından sonra kadın denizci mezun sayısında azalmalar olduğu görülmektedir. 2011 yılı itibarıyla kadın denizci mezunlarının sayısında tekrar artışların başladığı, önümüzdeki dört yıl içerisinde de bu artışların çok büyük bir hızla devam edeceği görülmektedir. Ayrıca, mezun olan kadın denizcilerin içerisindeki GMİM oranının da gelecekte yıllar içerisinde artacağı öngörülmektedir.

Tablo 6:
Önümüzdeki Dört Yılda Denizcilik Sektörüne Girmesi Planlanan Kadın Denizcilerin Sayısı, Olası Mezuniyet Yılları ve Eğitim Kurumları

		İTÜ	İÜ	DEÜ	KTÜ	YDÜ	YTÜ	PRÜ	RTE	ZÜ	GAÜ	Toplam
2014	DUİM	20	-	2	5	4	-	3	3	-	-	37
	GMİM	3	-	-	-	-	1	2	-	-	-	6
2015	DUİM	9	7	9	4	-	-	6	3	3	-	41
	GMİM	2	-	3	-	-	3	2	-	1	-	11
2016	DUİM	9	4	3	6	3	-	8	-	2	1	36
	GMİM	1	-	2	-	2	2	5	-	1	-	13
2017	DUİM	15	4 ¹	15	3	1	-	5	3	1	8	55
	GMİM	4	-	1	-	-	7	-	-	1	-	13
TOPLAM	DUİM	53	15	29	18	8	0	22	9	6	9	169
	GMİM	10	0	6	0	2	13	9	0	3	0	43
TOPLAM		63	15	35	18	10	13	31	9	9	9	212

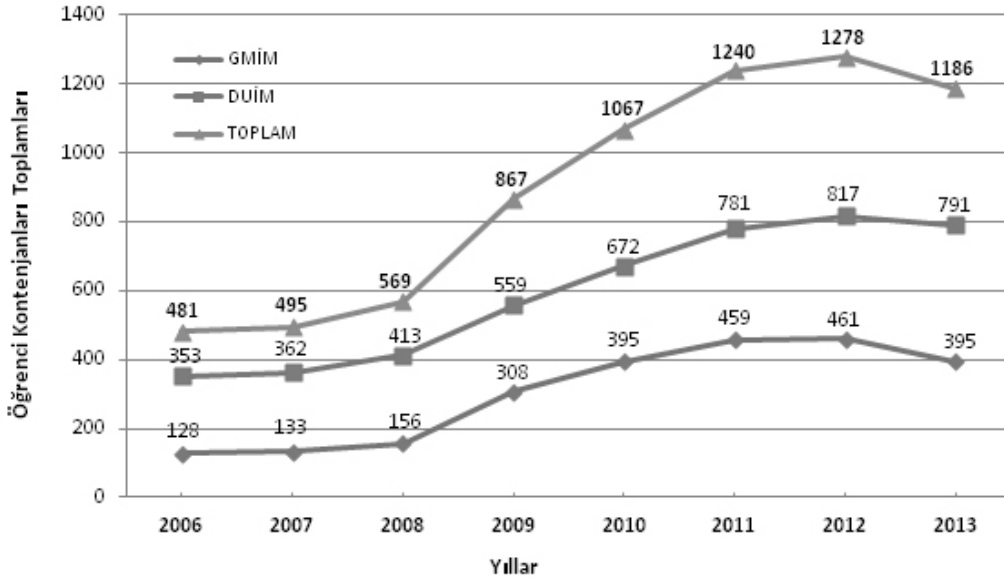
¹ İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi DUİM Bölümü'nde gemiadamı olmak öğrencinin seçimine bağlı olduğu için sayı konusunda basit kestirim yapılmıştır.

Şekil 3:

DUİM ve GMİM Bölümlerinden Yıllar İçerisinde Mezun Olmuş ve 2014 Yılından Sonra Mezun Olacak Kadın Denizci Sayıları (DUİM mavi, GMİM, kırmızı renkle gösterilmiştir).

Kadın denizcilerin denizcilik mesleğine olan ilgilerinin yıllar içerisindeki artışları Şekil 3'deki grafikte ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Kadınların bu ilgisi, denizcilik eğitim kurumlarının artan öğrenci kontenjanları ile mi yükselmektedir? Bu soruyu yanıtlayabilmek için denizcilik eğitim kurumlarının yıllar içerisindeki kontenjan sayılarını değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye'de lisans düzeyinde denizcilik eğitimi veren fakülte ve yüksekokulların ÖSYM kılavuzlarında açıkladığı öğrenci kontenjanları Nas ve Çelik (2012) tarafından daha önce ayrıntılı bir şekilde incelenmişti. Bu çalışmada, daha önce yapılan çalışmaların güncellenmesi amacıyla 2012 ve 2013 yılı öğrenci kontenjanları verileri ile birlikte Şekil 4'de gösterilen grafik oluşturulmuştur. Grafik incelendiğinde 2006 yılı öncesinde başlayan kontenjan artışlarının 2012 yılında en üst seviyeye ulaştığı, 2013 yılında bu seviyeden az da olsa geri dönerek azaldığı görülmektedir. Bu azalmada özellikle bazı eğitim kurumlarında yapılan kontenjan düzeltmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Fakat dengelenmeye çalışılan bu kontenjanların önümüzdeki yıllarda öğrenci almaya başlayacak yeni eğitim kurumları ile birlikte tekrar artış eğilimine başlaması kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Şekil 4:

Türkiye’de Lisans Düzeyinde Denizcilik Eğitimi Veren Fakülte ve Yüksekokulların

Şekil 4’de incelenen toplam öğrenci kontenjanlarının içerisindeki kadın öğrencilerin bazıları mezun olmuş bazıları ise öğrenciliğe devam etmektedir. Denizcilik eğitim kurumlarından bu çalışmada kullanılmak için istenen veriler 2014 Ocak ayı itibarıyla üretilmiştir. Bu verilerden mevcut öğrenciler içerisindeki kadın öğrenci oranının bulunması mümkün iken, kadın oranının yıllar içerisindeki trendini görmek mümkün değildir. Çünkü, istenen veriler belirli bir zaman kesitine ait olup, geçmiş yıllardaki ve gelecekteki durumların

değerlendirmesinin yapılması mümkün görülmemiştir. Bu trendi bulabilmek için belirli hata payını da göze alarak bazı kabullenmeler yapılmıştır. Öncelikle bir öğrencinin İngilizce hazırlık sınıfı dahil, 5 yıllık bir eğitim alarak mezun olduğu kabulü yapılmıştır. Daha sonra tüm öğrenci kontenjanlarının dolu olduğu kabul edilmiştir. Buradan yola çıkarak, 2014 yılında mezun olacak kadın öğrencilerin eğitime başlama yılı 2009 olarak kabul edilmiş, 2014 yılında mezun olacak kadın öğrenci sayısının 2009 yılındaki öğrenci kontenjanına oranının, hata payı içerse de bir sonuç verebileceği düşünülmüştür. Türkiye’de lisans düzeyinde denizcilik eğitimi veren fakülte ve yüksekokulların kadın öğrenci mezun sayılarının, bu mezunların eğitime başladığı yıldaki öğrenci kontenjanına oranları Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7:
Türkiye’de Lisans Düzeyinde Denizcilik Eğitimi Veren Fakülte ve Yüksekokulların Kadın Mezun Sayılarının Öğrenci Kontenjanlarına Oranları.

Eğitime Başlama Yılı	Eğitime Başladığı Yıl Toplam Kontenjan Sayısı	Mezuniyet Yılı	Mezun Sayısı	
2006	481	2011	15	3,12%
2007	495	2012	23	4,65%
2008	569	2013	30	5,27%
2009	867	2014	43 ¹	4,96%
2010	1067	2015	52 ¹	4,87%
2011	1240	2016	49 ¹	3,95%
2012	1186	2017	68 ¹	5,73%
		Oranların Ortalaması		4,65%

¹ Öngörülen/planlanan sayı

Şekil 3’de gösterilen mezun olan kadın sayısındaki artışın aslında fakülte ve yüksekokullardaki toplam öğrenci kontenjan sayısındaki artıştan kaynaklandığı, mezun olan veya olması planlanan kadın denizcilerin toplam kontenjan içerisindeki oranının, yıllara göre ufak değişiklikler gösterse de, bir artış veya azalma trendi oluşturmadığı, kadın denizci oranının ortalama olarak %5 seviyelerinde olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında denizcilik eğitiminde gençlere sağlanan kontenjan sayılarındaki muazzam artışlara kadınların aynı oranda cevap verdiği de net olarak tespit edilmiştir. Yeterli midir? Türkiye’de ortaya çıkan %5 kadın denizci oranı, emsalleri ile karşılaştırılırsa; Amerika Birleşik Devletlerinde Kings Point Ticari Denizcilik Akademisi’nde kadın öğrenci oranının %10-12 olduğu belirtilmektedir (Brickman, 2008). Burada sorgulanması gereken bir başka konu, gemilerdeki kadın zabit oranının hangi düzeyde olduğu konusudur. Şu anda dünya genelinde yapılan araştırmalarda bu oranın %1-2 aralığında çok küçük bir değerde olduğu (Belcher vd., 2003), İngiltere’de Birleşik Krallık Zabitleri Birliği’nin rakamlarına göre %1,4

(ETF, 2011) olduğu belirtilmektedir. Bu oranın tespit edilmesi aslında çok da kolay değildir. Denizde çalışan insan kaynağının serbest dolaşımı, anlık değerlerin doğru olarak tespit edilmesini de zorlaştırmaktadır.

8. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, Türk kadın denizcilerinin erkek egemenliğindeki bir mesleğe girişlerinde yaşanan tarihsel süreçleri aydınlatması açısından tarihsel bir kayıt niteliği taşımaktadır. Ayrıca uluslararası kuralların uygulandığı denizcilik mesleğini, örgüt olarak bir gemiyi, denizde yönetici olarak bir zabiti açıklamaya çalışan bir çalışmadır. Türkiye'deki denizcilik eğitiminde kadının ilk olarak sisteme giriş sürecini, bu süreçteki kırılma noktalarını ve gelecek ile ilgili beklentileri lisans düzeyindeki eğitim kurumları temelinde ortaya koymuştur. Çalışmada ayrıca, Türk denizciliğindeki başarılarını tarihe yazdıran ilk kadın denizciler yer almıştır.

Türkiye'de ilk olarak İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi tarafından 1995 yılında Türk kadınları için sağlanan denizcilik eğitimi alma fırsatı, bugün 10 fakülte ve yüksekokulun cinsiyet ayrımı yapılmadan tüm öğrencilerine kucak açtığı ve herkese fırsat eşitliğinin sağlandığı bir yolu açmıştır.

Türkiye'de 1992 yılına kadar lisans düzeyinde denizcilik eğitimi veren tek bir kurum varken bugün bu sayı 10'a yükselmiştir. Yakın bir gelecekte ise öğrenci almaya başlayacak yeni Fakülte ve Yüksekokullarla birlikte toplam sayının 25'e çıkması planlanmaktadır. Şu anda 1278 sayısına ulaşan, lisans düzeyindeki öğrenci kontenjan sayısı henüz dengeye ulaşmadan yeni sağlanacak kontenjanlarla durumun nerelere varacağı belirsizliğini korumaktadır. Kadınların sağlanan bu kontenjanlara paralel bir şekilde düzenli talepler oluşturması sevindirici bir durumdur. Öte yandan, kadın denizcilerin mezuniyetleri sonrası, gemilerdeki kariyer durumları ise kaygı verici bir durumdur. Burada unutulmaması gereken, erkek denizcilerin de gemideki kariyer durumlarının benzer kaygı verici düzeyde olduğu, gemilerde uzun süreli istihdam sorununun cinsiyetten bağımsız bir şekilde devam ettiği'dir. Tam bu aşamada sorulması gereken soru; kadın denizcilerin gemilerde çalışabilmesi için adil fırsatların sağlanıp sağlanmadığıdır. Bunun dışında gemiler fiziksel olarak kadın denizciler için hazır mıdır? sorusu da önemli bir araştırma konusudur. Şu anda denizcilik eğitiminde sağlanan kontenjan artışlarına rağmen kontenjan içerisinde sabit kalan %5'lik kadın öğrenci oranının artırabilmesi için öncelikle yukarıda ifade edilen, koruyucu (hijyen) faktörleri sağlayacak olan sorunların çözülmesi gerekmektedir. Ayrıca, kadınların denizcilik mesleğine girişlerini sağlayabilmek için tüm dünyanın el ele verildiği bir anda, Türkiye'de kadın çalışanları korumak amacıyla yeni yapılan düzenlemelerin engeller oluşturabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Gemilerin gece-gündüz hiç durmayan bir tempoda seyir yaptığı, yükleme/tahliye yaptığı, emniyetini tesisi ettiği, güvenliğini sağladığı, operasyonlarına devam ettiği düşünüldüğünde gemilerde çalışanlar arasında cinsiyet ayrımcılığı yapmanın mümkün olmadığı görülecektir. Başlarda ek kontenjanlarla kadın öğrenciler için yaratılan pozitif ayrımcılığın kadınların ne kadar ilgisini çektiği ve sürdürülebilirliği bir tartışma konusudur. Ancak daha sonra kendilerine hiçbir pozitif ayrımcılık yapılmadığı halde denizcilik mesleğine karşı ilgilerinin arttığı bu çalışmada istatistiksel olarak ortaya konmuştur. Bu çalışma ile net olarak ortaya konan bir konu da; gemilerde çalışarak elde edilebilen üst yeterliklerdeki kadın denizci sayısının son derece yetersiz olduğudur. Şu anda eğitim kurumlarındaki kadın öğrenci oranı %5 iken gemilerdeki kadın denizci oranı ise ayrı bir araştırma konusudur.

Bu çalışma ile tespit edilen kadın denizcilerin denizcilik endüstrisine girişleri ile ilgili rakamların devamlı olarak takip edilmesi ve yeni istihdam stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle eğitim kurumlarındaki kadın öğrenci oranının gemilerde çalışan kadın denizci oranına eşitlenmesinde yaşanan engellerin somut olarak ortaya konması gerekmektedir. Türk ticaret filosunu yöneten gemi işletmelerinin kendi gemilerinde kadın denizci istihdamı ile ilgili politikaları ve arkasındaki felsefelerin ortaya konması en önemli araştırma konusu olarak beklemektedir. Ayrıca aday ve genç kadın denizcilerin erkek hâkimiyetindeki bir çalışma ortamında başarılı olabilmeleri için tecrübeli kadın denizcilerden almaları gereken tavsiyeleri ortaya koyacak çalışmaların yapılması gelecekteki başarıların tohumları olacaktır.

KAYNAKÇA

Bal, Elif ve Özcan Arslan (2011) "The Role of Women Seafarers in Turkish Maritime Industry", European Conference on Shipping, Intermodalism and Ports (ECONSHIP) 2011'de sunulmuş tebliğ, 22-24 Haziran 2011, Kos, Yunanistan.

BIMCO-ISF (1995) *Manpower Update: Main Report, The World-Wide Demand and Supply for Seafarers*, Londra: Warwick Üniversitesi İstihdam Araştırmaları Enstitüsü.

Brickman, Jane Pacht (2008) "Maritime Education and Training of Women: Their Impact on the Program at the United States Merchant Marine Academy", *International Maritime Lecturers Association 16th Conference on MET*'te sunulmuş tebliğ, 17 Ekim 2008, İzmir, Türkiye, s.283-292.

Belcher, Philip, Helen Sampson, Michelle Thomas, Jamie Veiga ve Minghua Zhao (2003) *Woman Seafarers: Global Employment Policies and Practices*, Cenevre: ILO.

Chauvel, Alain-Michel (1997) *Managing Safety and Quality in Shipping*, Londra: The Nautical Institute.

Deniz Harp Okulu (Tarihsiz) *Tarihçe*, www.dho.edu.tr/sayfalar/00_Anasayfa/01_Sabitler/tarihce/tarihce.html, Erişim tarihi: 22 Mart 2014.

Dragomir, Cristina ve Surugiu Felicia (2013) "Seafarer Women - Perception of the Seafaring Career", 2nd International Conference on Economics, Political and Law Science'da (EPLS '13) sunulmuş tebliğ, 1-3 Haziran 2013, Braşov, Romanya.

E-denizcilik.org İnternet Sitesi (tarihsiz) www.e-denizcilik.org, Erişim tarihi: 22 Mart 2014.

European Transport Workers' Federation (ETF) (2011) *How to Enhance Training and Recruitment in the Shipping Industry in Europe, Final Report*, www.itfglobal.org/files/extranet/75/33460/Brochure%20recrut.%20Marit_EN.pdf, Erişim tarihi: 16 Mart 2014.

Guo, Jiunn-Liang ve Gin-Shuh Liang (2012) "Sailing into Rough Seas: Taiwan's Women Seafarers' Career Development Struggle", *Women's Studies International Forum*, 35(2012), s.194-202.

Gürdeniz, M.R. Halit (1999) *Denizcilik Mesleği ve Değerleri Yönetim ve Liderlik ile Temel Denizcilik Özet Notları ve Bayrağımız*, 6. Baskı, İstanbul: İTÜ Denizcilik Fakültesi.

International Labor Organization (ILO) (2006) *The Maritime Labour Convention*, www.ilo.org/global/standards/maritime-labour-convention/text/WCMS_090250/lang--en/index.htm, Erişim tarihi: 10 Ocak 2014.

Karakaya, M. Mutlu (2011) *Cumhuriyet Döneminde Ticari Denizcilik Eğitiminin Tarihsel Gelişimi (1928-1981)* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

Kitada, Momoko (2013) "Code of Behaviour at Sea: Women Seafarers' Shipboard Identity Management", *WMU Journal of Maritime Affairs*, 12(2), s.213-227.

Mack, Kathy S. (2010) "The Impacts of Globalization on Norwegian Seafarers' Shipboard Organizational Lives", *Journal of Management History*, 16(2), s.253-269.

Magramo, M. ve G. Eler (2012) "Women Seafarers: Solution to Shortage of Competent Officers?", *International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation*, 6(3), s.397-400.

Nas, Selçuk (2005) "Denizcilik Mesleği, Örf ve Adetleri - Değerleri - Davranış Kuralları - Hareket Tarzı - Etik Kodları", *Denizcilik Dergisi*, 4(21), s..

Nas, Selçuk (2006) *Gemi Operasyonlarının Yönetiminde Kaptanın Bireysel Karar Verme Süreci Analizi ve Bütünleşik Bir Model Uygulaması*, basılmamış doktora tezi, İzmir: Dokuz

Eylül Üniversitesi SBE.

Nas, Selçuk ve Burcu Çelik (2012) “The Academician Profiles of Maritime Higher Education Institutions in Turkey”, *Journal of Marine Technology and Environment*, 2(2012), s. 105-114.

Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (1991-1997) *ÖSYS Kılavuzları*, www.osym.gov.tr.

Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (1998-2013) *Yükseköğretim Programlarının Koşul ve Açıklamaları*, www.osym.gov.tr/belge/1-4128/ogrenci-secme-ve-yerlestirme-sistemi-osys.html, Erişim tarihi: 14 Mart 2014.

Popescu, Corina ve Anastasia Elena Varsami (2010) “The Place of Women in a Men’s World from a Maritime University Perspective”, *7th WSEAS International Conference on Engineering Education*’da sunulmuş tebliğ, Korfu, Yunanistan.

T.C.Ulaştırma Bakanlığı (2005) *İstanbul Milletvekili Onur Öymen’in Soru Önergesine Verilen 15 Şubat 2005 Tarihli Yanıt*, www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-4686c.pdf, Erişim tarihi: 31 Mart 2014.

Walker, Caroline, Alan Gleaves ve David Peart (2003) “Problems in the Construction of Gender and Professional Identities for Women in a United Kingdom Merchant Navy Training School”, *Research in Post-Compulsory Education*, 8(3), s.285-304.

Yalçın, Esin (2013) “An Analysis on Career Planning Criteria and Current Situation of Women Seafarers, Turkey”, *21st International Maritime Lecturers Association Conference*’da sunulmuş tebliğ, 9-12 Ekim 2013, Fisheries and Marine Institute of Memorial University of Newfoundland, Labrador, Kanada.